

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2023
CİLT: 8
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 02.05.2023

Kabul Tarihi: 24.05.2023

Yayımlanma Tarihi: 21.06.2023

ARTICLE INFO

Submitted date: 02.05.2023

Accepted date: 24.05.2023

Published date: 21.06.2023

e-ISSN 2547-9865

Fransız İhtilali'nin Osmanlı Siyasal ve Düşünsel Hayatı Üzerine Etkileri

The Effects of the French Revolution on Ottoman Political and Intellectual Life

Okan BEKCAN

Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

Tarih ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi

okanbekcan@gmail.com,

0000-0002-7038-8368

Öz

Fransız İhtilali ortaya koyduğu fikirler yönüyle evrensellik kazanarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Adalet, özgürlük, eşitlik, milliyet gibi kavramlar İhtilal sonrası pek çok millet için ilham kaynağı olmuştur. İhtilalin etkileri gerek basın-yayın yoluyla gerekse Avrupa'ya giden öğrenci ve aydınların aracılığıyla Osmanlı topraklarına da girmiştir. Osmanlı Devleti, çok uluslu bir toplumsal yapıya sahip olması itibarıyla Avrupa'da İhtilalin etkilerinin en yoğun görüldüğü ülkelerin başında yer almıştır. Her ne kadar Osmanlı devlet adamları İhtilalin başlarında bunu Avrupa'nın bir iç meselesi olarak görmüş ve sadece uzaktan izlemekle yetinmiş olsa da kısa süre sonra başlayan azınlık ayaklanmaları Osmanlı yönetimine ihtilalin etkilerinden kaçınamayacaklarını göstermiştir. Fransız İhtilali'nin getirdiği yeni düzen 19. yüzyıl Osmanlı siyasal ve düşünsel hayatı üzerinde belirleyici etmenlerden olmuştur. Yenileşme düşüncesi önem kazanmış, bu maksatla Avrupa'ya gönderilen öğrenci ve aydınların da etkisiyle Osmanlı fikir hayatında Batılı düşünce ve siyasal yönetim anlayışı daha fazla yer edinmeye başlamıştır. Bu araştırmada; Fransız İhtilali'nin Osmanlı siyasal ve düşünsel hayatı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Böylelikle İhtilalin 19. yüzyıl Osmanlı modernleşmesi üzerindeki etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fransız İhtilali; Osmanlı Devleti; modernleşme; siyasal yapı; düşünsel yapı.

Abstract

The French Revolution gained universality with its ideas and influenced the whole world. Concepts such as justice, freedom, equality and nationalism have been a source of inspiration for many nations after the Revolution. The effects of the revolution also entered the Ottoman lands through the media, and the students and intellectuals who went to Europe. The Ottoman Empire, due to its multinational social structure, was one of the countries in Europe where the effects of the Revolution were most intense. Although the Ottoman statesmen saw it as an internal issue of Europe at the beginning of the Revolution and were content to watch it from afar, the minority uprisings that started shortly after showed the Ottoman administration that they could not avoid the effects of the Revolution. The new order brought by the French Revolution was one of the determining factors on the 19th century Ottoman political and intellectual life. The idea of reform gained importance, and with the influence of the students and intellectuals who were sent to Europe for this purpose, Western thought and political management approach began to take more place in the Ottoman intellectual life. In this study, the effects of the French Revolution on the Ottoman political and intellectual life are examined. Through the examination, the study attempts at revealing the effects of the Revolution on the 19th century Ottoman modernization.

Keywords: French Revolution; Ottoman Empire; modernization; political structure; intellectual structure.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

18. yüzyılda dünya tarihi açısından önemli iki devrim gerçekleşmiştir. Bunlar Amerikan ve Fransız devrimleridir. Fransız Devrimi, yüzlerce yıl geriye giden ekonomik sorunların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Devrimle birlikte iktisadi alanda da büyük değişimler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler zamanla tüm dünyayı etkisi altına almıştır (Arslan, 2013, s. 21). 14 Temmuz 1789'da halkın ve burjuvazi olarak anılan orta sınıfın, mutlak krallığa karşı ayaklanarak başlattığı Fransız Devrimi doğurduğu sonuçları, etkileri ve yankıları bakımından evrensel nitelik taşımaktadır. Etkileri, öne sürdüğü fikir akımları, zamanları ve mekânları aşarak günümüze kadar ulaşan ve her ülkeyi etkisi altına alan bir devrim olarak nitelendirmek mümkündür (Karaman, 2018, s. 64).

Avrupa'yı derinden etkileyen bu büyük devrim sonuçları bakımından evrensel kabul edilir. Devrimden sonra Fransız Ulusal Meclisi tarafından kabul edilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi Fransa yönetiminin temel prensibi haline gelmiştir. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde sıkça kullanılan eşitlik, özgürlük ve adalet kavramları yaygınlaşmaya başlamıştır. Devrim sonrası halkın Katolik Kilisesi'ne olan inancı zayıflamış, kilisenin otoritesi sarsılmıştır. Kralın monarşik düzenine karşı halkın başlattığı bu başarılı devrim sonucu milliyetçilik (ulus devlet) kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır. İlk zamanlarda Fransa sınırlarını aşmayan bu kavram daha sonra tüm Avrupa'ya yayılmış, dönemin çok uluslu yapıları olan Avusturya – Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nu derinden etkilemiştir. Halkın birleşerek egemenlik hakkını tanrıdan aldığını iddia eden kralın yönetimine son vermesi çok uluslu yapılarda ihtilal ile tam bağımsızlık düşüncelerini yerleştirmiştir.

İhtilal sonrasında Fransa'da sosyal, siyasal ve ekonomik düzen tamamen değişecek, yeni düzen kısa süre sonra diğer ülkelere de ulaşacaktır. 19. yüzyılda, önce Avrupa'da olmak üzere tüm dünyada ulus egemenliğine dayalı yeni güçler ortaya çıkacaktır. İhtilalin ilk zamanlarında Osmanlı Devleti bunu Fransa'nın bir iç sorunu olarak görmüş, olayları daha çok İstanbul'daki yabancı elçilerin haber ve yorumları ile değerlendirmeye çalışmıştır (Örenç, tarihsiz, s. 17). III. Selim'in, Fransa'daki gelişmeler hakkında kraldan bilgi istemesi üzerine XVI. Louis 20 Ekim 1791 tarihli verdiği cevapta: "...Françe'nin nizamında vuku bulan tebeddül ve tagayyür iki hükümdar ve iki millet arasında akt olunan dostluğun günden güne artarak azalmayacağı malum-ı şahaneleri buyrulmak halisane arzumuzdur..." diyerek Osmanlı Devleti için endişelenecek bir durum olmadığını, Fransa'da kurulan meşrutiyet yönetiminin halkın isteği üzerine uygulandığını bildirmiştir.

Fransız İhtilali Sırasında Osmanlı Devleti

1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilali'nden hemen önce Osmanlı hükümdarı I. Abdülhamid vefat etmiştir. İhtilalin gerçekleştiği sıralarda III. Selim tahtta bulunmaktadır. Bu

dönemde Osmanlı Devleti, Avusturya ve Rusya ile savaş içindedir. III. Selim, babasının ölümünün ardından küçük yaşta olduğu için tahtta bulunan amcası I. Abdülhamid'in desteği üzerine çok iyi şartlarda yetişmiştir. Daha şehzadelik yıllarında Fransa Kralı XVI. Louis ile Avrupa genel durumu ile ilgili mektuplaştığı bilinmektedir. Padişah Selim'in Batı ile iletişimini sağlayan reformcu bürokratlardan birisi de Ebubekir Ratib Efendi'dir. III. Selim olarak tahta çıkmasıyla askeri reform hareketlerine hız verilmiş, çok sayıda yabancı uzman çalışmalarda görev almıştır (Mardin, 1989, s. 65). Yenilikçi padişah olarak da bilinen III. Selim, daha tahta çıkmadan önce Osmanlı İmparatorluğu'nda köklü değişiklikler yapma ihtiyacı olduğunu öne sürmüştür. Hükümdarlığı boyunca da askeri, ekonomik, idari, siyasal ve sosyal alanlarda pek çok önemli islahat gerçekleştirmiştir. Tanzimat ve Islahat reformlarının yürürlüğe girmesinde III. Selim'in etkisi oldukça fazladır.

Devrim sonrası Napolyon'un Mısır Seferi esnasında kesintiye uğrayan Osmanlı-Fransız ilişkileri daha sonra Napolyon ile imzalanan dostluk antlaşması ile tekrar düzelmiştir. 1789 yılında Fransa'da devrim hareketleri yaşanırken diğer Avrupa devletleri gibi Osmanlı Devleti de bu olayı Fransa'nın iç sorunu olarak görmüş ve ilerleyişine karışmamıştır. III. Selim'in Fransa'ya duyduğu yakınlık ne denli ileri olursa olsun, olaylar çok kez onu ihtilale tepki göstermek zorunda bırakmıştır. 16. Louis'in idamı üzerine bir süreliğine Paris'e elçi atanmadı. Thermidor'dan sonra İhtilalin sağa kaymasının ve Napolyon'un imparator oluşunun Selim'e ihtilali daha sevimli kıldığını varsayabiliriz (Akşin, 1994, s. 25). Devrim sonrası Fransa'da oluşan yeni rejim devrimden altı yıl sonra 1795'de tanınmıştır.

İhtilal Sonrası Osmanlı-Fransa İlişkileri

Fransa, ihtilalin ilk yıllarında kendi gündem yoğunluğu ve iç karışıklıkları nedeniyle Doğu ile pek ilgilenememiştir. Bu dönemde yalnızca İstanbul'daki elçisi Gouffier, Türk-Avusturya ve Rusya savaşları konusunda bazı arabuluculuk girişimlerinde bulunmuştur. 1792 tarihinden sonra Avrupa'da oluşan ilk koalisyona karşı Fransa eski dostlarına yönelecek, düşmanlarını bu devletlerle oyalamayı düşünecektir. Bu dostların başında İsveç, Osmanlı Devleti ve Polonya gelmektedir. Fransa, Osmanlı Devleti'ni, ihtilale cephe alan Rusya'ya karşı kışkırtmak üzere bir plan hazırlamıştır. Ancak Semonville'nin Avusturyalılar tarafından tutuklanması nedeniyle bu plan hayata geçirilememiştir (Soysal, 1999, s. 95-100).

Osmanlı-Fransa ittifakının kurulması için İstanbul'daki Fransa elçisi Verninac çok çaba sarf etmiştir. Osmanlı, olayları İstanbul'da bulunan elçilerin haberler ve yorumlarını değerlendirerek takip etmiştir. Ancak Osmanlı diplomatları Avrupa içerisindeki olayların sadece Avrupa'yı ilgilendirdiğini düşünüp bu olaylardan ayrı kalmak istemiştir. Buna rağmen bazı ittifak maddeleri üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Fransız İhtilali sırasında Osmanlı Devleti, eski ve yeni rejim taraftarlarına karşı tarafsız bir tutum izlemiş ve 1795'den itibaren de ihtilal hükümetini resmen tanımıştır. Ancak Ekim 1796'da Fransa'nın İstanbul'a yeni elçi göndermesi

ile yapılan müzakereler kesintiye uğramıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti Fransa ile ittifak yapmayı ertelemeyi uygun görmüştür. Osmanlı Devleti ittifakları sadece Avrupa'ya özel olarak değerlendirmiştir (Soysal, 1999, s. 105-106). Bu da diğer devletler tarafından Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmasının istenmesine neden olmuştur. Ancak Avrupa Kıtası'nda da Osmanlı toprakları vardır. Bu kıtadaki topraklar alan bakımından Asya ve Afrika'daki topraklara göre az olsa da bu yerler önemli konumlardaki topraklardır. Bu dönemde Avrupa'da siyasi ve askeri anlamda ciddi değişimler meydana gelmiştir. Avrupa'da meydana gelen Koalisyon Savaşları'nda ittifaklar sürekli değişmekteyken Osmanlı, oluşturmaya çalıştığı dış siyasette yeni sayılabilecek adımlar atmıştır. Batı'da yaşanan dönemin tüm gelişmeleri Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Bu gelişmeleri çok iyi analiz edecek ve olası ihtimalleri değerlendirip, devletin dış politikasına yön verecek bir hariciye yapısının olmaması, devlet adına büyük bir sıkıntı oluşturmuştur.

Osmanlı, başlarda sorunların yalnızca Avrupa'yı ilgilendirdiğini düşünmüş ve olayların dışında kalmaya çalışmıştır. Sonraları ise kendi iç sorunları nedeniyle Avrupa'da yaşanan gelişmeleri takip edememiştir. Bu nedenlerden ötürü Avrupa'da yaşanan Koalisyon Savaşları'na dahil olmamıştır. Ancak zamanla bu olaylar Osmanlı'ya da sıçramıştır. 1797 yılında imzalanan Campo Formia Antlaşması ile Adriyatik kıyılarına yerleşip, Mora'daki Rum nüfusunu milliyetçilik tahrikleriyle Osmanlı'ya karşı kıskırtan Fransa, 1798 senesinde Napolyon komutasında gönderdiği bir donanma ile Osmanlı toprağı olan Mısır'ı işgal etmiştir. 1797 yılına gelindiğinde, Fransızlar, Prusya ve İspanya ile barış yapmış, İtalya ve Avusturya cephelerinde de büyük başarılar elde etmiştir. 17 Ekim 1797 de Avusturya ile Campo Formio Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Venedik Cumhuriyeti parçalanmış, Yedi Ada Fransa'ya geçmiştir. Böylece Fransa, Osmanlı Devleti ile komşu duruma gelmiştir. Bundan sonra Fransa, Osmanlı ile anlaşma yapmak istemiştir. General Dubayet ile birlikte III.Selim emrine bir hafif topçu bölüğü ve sanatkarlardan oluşan bir heyet İstanbul'a gelmiştir. Ancak elçinin Bâb-ı Âli'deki girişimleri, bir anlaşma gerçekleştirmeye yetmemiş, çok geçmeden de Mısır'da bir Napoleon tehlikesi belirlemiştir. (Soysal, 1999, s. 142-143). Bu tarihten sonra Osmanlı- Fransız ilişkileri dostluktan çok uzak bir şekilde ilerlemiştir.

Fransız İhtilali'nin Osmanlı Düşünürlerine Etkisi

Batı'da meydana gelen ve hızla gelişen fikir akımları Osmanlı Devleti'ne de ulaşarak düşünürleri etkisi altına almıştır. Bu akımların getirdiği fikirleri destekleyen düşünürler genel olarak edebi faaliyetler göstermiştir. Önceleri Fars ve Arap etkisi görülen Osmanlı edebiyatı bundan sonra Fransız izleri taşımaya başlamıştır. Artık Fransızca bilmek kültürlü olmanın göstergesi, Paris ise kültür başkenti sayılmaya başlanmıştır. Kültürün benimsenmesi ve akımların etkisini arttırması ile edebi yazılar yerini zamanla hürriyet, eşitlik, meşrutiyet konulu siyasi yazılara bırakmıştır. Fransız İhtilali ile yayılan fikirler ilk olarak hükümete eleştirilerde

bulunan aydınları etkilemiştir. Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi gibi kişilerin, gazeteci-aydın kalıbının ilk örnekleri de kabul edilen, "Yeni Osmanlılar" olarak da anılan bu grup muhalefet yaparken dini unsurları kullanmışlardır. İslami söylemi meşrutiyeti ilan ettirmek için kullanan Genç Osmanlılar, öğrendikleri batılı fikirlere de İslami karşılık bulma çabasına girmişlerdir (Türköne, 1991, s. 76-86). Genç Osmanlılar, meşrutiyet yönetiminin her konuda yeterli olacağını düşünmüştür. Bunun nedenini meşrutiyetin bir ideoloji olmasından daha çok Fransız düşünürlerinden J.J. Rousseau'nun fikirlerini tercih etmelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Genç Osmanlılar Fransız filozoflarından Montesquieu'dan da haberdardır. Ancak tercüme etmeyi veya incelemeyi gerekli görmemişler. Bunun yerine Rousseau'nun fikirlerini benimsemişlerdir. Batılı fikirleri benimseyen bir diğer Türk düşünür ise Ahmet Rıza'dır. Pierre Lofitte'nin derslerine katılan Ahmet Rıza, olguculuğun etkisinde kalmıştır. Bu doğrultuda "Meşveret" dergisini çıkarmış aynı zamanda olguculuk ilkelerini İslam ile bütünleştirme girişimlerinde bulunmuştur (Mardin, 1983, s. 164-170).

Türk düşünürleri, J.J. Rousseau'nun "Halk Hürriyeti", Montesquieu'nün "Kuvvetler Ayrılığı", Locke'nin "İçtimai Sözleşme" ilkelerinden etkilenmişler. Bu fikirler etkisiyle Namık Kemal, tebaanın hayatı, hürriyeti ve mülkünü korumak görevinin hükümdara ait olduğunu savunmuştur. Ancak onun eşitlik kavramı Batılı düşünürlerden farklıdır. Batılılar eşitliği; siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda aynı haklardan yararlanması olarak tanımlarken ona göre eşitlik; adalet önünde kişilerin eşit olmasıdır. 1871 sonrası milliyetçilik fikrinin en yoğun olduğu bu dönemde Türkler de bu düşünceden etkilenmiştir. Buna paralel olarak "Türk Milliyetçiliği" kavramı ortaya çıkmıştır. Osmanlı, yüzyıllardır farklı milletleri içinde barındırmış ve gösterilen hoşgörülü tutum sayesinde huzurlu bir yaşam imkânı sunmuştur. Ancak azınlıklar olarak değerlendirilen bu milletler de Fransız İhtilali fikirlerinden etkilenmiştir. Bunun neticesinde de Osmanlı'dan kopmalar yaşanmıştır. Tüm bu gelişmelerin de etkisiyle Jön Türk hareketi ile birlikte "Türk Milliyetçiliği" fikri ön plana çıkmaya başlamıştır (İlhan, 2001 s. 34-35).

Yurtdışına Öğrenci Gönderilmesi ve Meşrutiyet'in İlanı

19. yüzyılda ihtilalin de etkisi ile başlayan modernleşme çalışmaları kapsamında Osmanlı Devleti bu dönemde yurtdışına öğrenci göndermeye başlamıştır. Bu yüzyılda yurtdışına öğrenci gönderilmesinin dört ana sebebi vardır. Bunlar orduya subay ihtiyacı, açılan modern okullarda öğretmen ihtiyacı, devlet bürolarında memur ihtiyacı ve Osmanlı sanayisinde kadro ihtiyacıdır. 19. yüzyıldan itibaren modernleşme hareketleri kapsamında devlet kurumlarının ıslahı ve modern bilgiye sahip kadrolar oluşturmak için yurt dışına öğrenci gönderilmeye başlanmıştır (Erdoğan, 2010, s. 121-132).

II. Mahmut döneminden itibaren Avrupa'ya öğrenci gönderildiği bilinmektedir. Padişahın Avrupa'daki teknik okullarda eğitim almak üzere öğrenci gönderilmesi konusuna son derece önem verdiği görülmektedir. Bu doğrultuda II. Mahmut, 1830'lı yılların başlarında Müslüman

aile çocuklarından yüz elli kişinin Avrupa mekteplerine gönderilmesini emretmiştir. Ancak bu teşebbüs henüz bu tarz yeniliklere alışık olmayan halkın tepkisine neden olmuş, hatta ıslahat hareketlerine desteği ile tanınan dönemin vakanüvisi Esad Efendi'nin bile buna karşı çıktığı belirtilmiştir (Lutfi, 1999, s. 444). Gelen tepkiler üzerine II. Mahmut'un bu kadar kalabalık bir grubun Hıristiyan Avrupa'ya gönderilmesi fikrinden geri adım atmış, ilk etapta dikkat çekmeyecek şekilde daha küçük gruplar halinde öğrenci göndermeyi tercih etmiştir (Erol, 2019, s. 57).

1864-1876 yılları arasında Fransa'ya toplam doksan üç öğrenci gönderilmiştir. Bunlardan kırk ikisi okullarda öğrenim görmüştür. Ayrıca ilgili öğrencilerin on beşini staj yapmak üzere gönderilen subay ve doktorlar, yirmi yedisini çeşitli dallarda eğitim yapmak üzere gönderilenler oluşturmaktadır. 1870'de Fransa-Prusya savaşı çıkmış, 1 Eylül 1870'de III. Napolyon Sedan'da yenilmiştir. Paris'te ayaklanma çıkması üzerine, 4 Eylül'de imparatorluk sona erdirilerek cumhuriyet ilan edilmiştir. Yaşanan bu karışıklıklar nedeniyle öğrenimlerini bitiren kişiler İstanbul'a dönmüş, öğrenimleri devam edenler ise Belçika'nın çeşitli şehirlerine nakledilmiştir. 10 Mayıs 1871'de Fransa ile Almanya arasında barış antlaşması imzalanmıştır. Bunun üzerine ilim tahsili yapan altı öğrenci eğitimlerine Belçika'da, iki öğrenci de Fransa'da devam etmiştir. Çırak öğrencilerin bir kısmı Belçika'da kalmış, diğerleri de Fransa'ya gönderilmiştir. Osmanlı hükümeti tarafından Fransa'ya gönderilen öğrencilerden yapılan masraflara karşılık memnuniyet verici bir verim alınamadığının görülmesi üzerine 1875'te bütün öğrenciler geri çağırılmıştır. Bunun üzerine Talebe-i Osmaniye Müdürlüğü de doğal olarak lağvedilmiştir (Şişman, 2004, s.128-143).

Fransız Devrimi'nin etkisiyle yayılan özgürlükçü düşünceler ve milliyetçilik akımı, Osmanlı İmparatorluğu'nu derinden sarsmıştır. Balkanlar'da 19. yüzyılda bağımsızlık talebiyle ayaklanmalar çıkmıştır. Balkanlar'da ve Orta Doğu'da çıkar çatışmaları içindeki Avrupa devletleri de zaman zaman bu hareketleri desteklemiştir. Sınırları içindeki Müslüman olmayan halkların durumlarının düzeltilmesi gerekçesiyle Osmanlı İmparatorluğu reform yapmaya zorlanmıştır. Yenileşme hareketleri ile birlikte Avrupa'ya öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. Avrupa'ya gönderilen bu öğrenciler Avrupa'nın siyasal ve düşünsel hayatından etkilenmiş, Osmanlı'nın kurtuluşunu Meşrutiyette görmüştür. Genç Osmanlılar harekâtıyla birlikte II. Abdülhamid, 23 Aralık 1876 yılında Kanun-i Esasi'yi ilan etmiştir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu meşruti yönetime geçmiştir (Mardin, 1983, s. 170).

Fransız Devrimi Neticesinde Yayılan Fikirler ve Osmanlı'nın Toprak Kayıpları

Fransız İhtilali sonrası ortaya çıkan milliyetçilik, eşitlik, özgürlük gibi fikir akımlarının Osmanlı gibi çok uluslu bir devlette yayılması ortaya farklı sonuçlar çıkartmıştır. Özellikle Milliyetçilik akımının Balkanlarda yaşayan gayrimüslim topluluğu etkisi altına alması ile iç karışıklıklar ortaya çıkmış, devletin çöküş süreci hızlanmıştır. Osmanlı Devlet'inde toplumsal

yapı millet sistemi üzerine inşa edilmiştir. Osmanlı millet sistemi çok farklı etnik ve dinsel gruplardan oluşan insanların imparatorluk yapısına uyması ile meydana gelen özgün bir toplumsal yapılanmadır. Osmanlı toplumsal düzeninin farklılıkları üzerine kurulan bu düzen, yasalar ile korunmuştur. Buna göre; Osmanlı Devleti'nde toplumun çeşitli dinî ve kültürel kesimleri bir araya gelirdi. Fakat her grup kendi dinini, dilini, fikirlerini ve yaşama şeklini koruyabilmekteydi. Bu sistemde din ve mezhep temelinde ayrışan toplumsal bütünlüklere devlet egemenliğini tanımaları ve belirli bir vergi yükümlülüğü karşısında iç toplumsal örgütlenişleri ile din, dil, eğitim ve özel hukuk alanlarında özerklik tanınmıştır. Ancak Avrupa merkezli büyük siyasî ve toplumsal değişimler Osmanlı millet sistemini de olumsuz etkilemiş ve bozulmalara neden olmuştur (Kurtaran, 2011, s. 57-71).

Fransız İhtilali sonucunda yayılan fikir akımlarından biri olan milliyetçilik, çok uluslu bir devlet olan Osmanlı'yı olumsuz etkilemiştir. Bu fikir akımının yayılması neticesinde özellikle gayrimüslimler arasında Osmanlı'nın Avrupa topraklarındaki halklar kendi bağımsızlıklarını kazanma isteği içerisine girişmişlerdir. Milliyetçilik akımının etkisiyle ve Rusya'nın kışkırtmaları ile Osmanlı'ya karşı ilk isyan eden millet Sırlar olmuştur. Ancak bağımsızlığını ilk kazanan millet Yunanlar olmuştur. Devrim sonrası yayılmacı politika izleyen Fransa, Compo Formio Antlaşması ile İtalya'ya ait Arnavutluk sahillerindeki Venedik kalelerini ele geçirerek Osmanlı'nın Avrupa'da sınır komşusu olmuştur (Malara, 2018, s. 22-23). Yunan topraklarına yanaşan Fransızların yaydığı “özgürlük ve milliyetçilik” kavramları Yunanlar arasında yayılmaya başlamasıyla Osmanlı'ya karşı ayrılıkçı hareketlerin başlamasına öncülük etmiştir. Yunanların bağımsızlığını kazanmasının etkisi ile Osmanlı Devleti'nin toprak kayıpları giderek artmıştır. Sırasıyla 1878 Berlin Anlaşması ile Sırbistan, Karadağ, Romanya, 1908'de Bulgaristan, 1912'de Arnavutluk, 1914-1918 I. Dünya Savaşı sırasında Araplar bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Milliyetçilik hareketinin etkisiyle başlayan isyanlar üç kıtaya yayılmış, Osmanlı'da büyük toprak kayıplarına neden olmuştur. Devletlerin isyanlar çıkararak ayrılmaya başlaması ile Osmanlı İmparatorluğu parçalanma süreci içine girmiştir. Osmanlı'nın bu milletler karşısında hâkimiyetini kaybetmesi devletin sonunu hazırlayan etkenlerden olmuştur.

Islahat Çalışmaları

Devrim sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan ayrıcalıklı hareketlerin önlenmesi, gayrimüslimlerin isteklerine çözüm bulmak düşüncesi ıslahat hareketlerinin hız kazanmasına neden olmuştur. Ancak başlatılan ıslahatların yetersizliği, istikrarsızlık, kaynak eksikliği, Avrupa'daki gelişmelerin tam olarak kavranamaması gibi nedenlerden istenilen sonuç alınamamıştır. İlk etapta Avrupa'daki gelişmeleri göz ardı eden Osmanlı bürokratları, 18. yüzyıla gelindiğinde Avrupa'nın ilerleyişinin farkına varmış, imparatorluğun kurtuluşunu Avrupa'nın bilim ve teknolojisinin ithal edilmesinde görmeye başlamışlardır (Özdemir, Çiydem

ve Aktaş 2014, s. 322). Tanzimat Fermanı bu modernleşme çalışmaları kapsamında atılan en önemli adımlardandır. Söz konusu ferman Türk tarihinde Batılılaşmanın ilk somut adımı olarak kabul edilmektedir. Tanzimat Fermanı'nın ortaya çıkmasında bir yandan imparatorluğun varlığını sürdürebilmesi için geniş kapsamlı ve köklü reformlara ihtiyaç duyulması diğer yandan Avrupalı devletlerin gayrimüslim halka eşitlik ve güvence tanınması yolundaki istekleri belirleyici olmuştur (Sencer, 1984, s. 46). Ferman, Fransız Devrimi sonrasında yayımlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi'nden izler taşımaktadır. Tanzimat Fermanı ile ilk kez vatandaşlık haklarından bahsedilmiştir. Fermenda ayrıca vergi, askerlik ve yargı gibi konulara yer verilmiştir (Aktel, 1998, s. 180-183). Tanzimat Fermanı ile ulaşılmaya çalışılan ana hedef; Fransız İhtilali'nin getirdiği yıkıcı etkileri azaltmak, din, dil ve ırk ayrımı yapmaksızın bir Osmanlı milleti inşa etmek düşüncesidir.

Sonuç

Fransız Devrimi, Avrupa'nın siyasal, toplumsal ve düşünsel hayatını derinden etkilemiş, 19. yüzyılda Avrupa devlet ve toplum düzenlerinin yeniden oluşmasında en önemli etmen olmuştur. Devrimin özellikle düşünsel etkileri kısa süre içerisinde tüm Avrupa'yı etkisi altına almıştır. Özgürlük, eşitlik, milliyet gibi kavramlar toplumlar için ilham kaynağı olmuştur. Şüphesiz ki bu fikirler milliyet ve özgürlük temelli ayaklanmalara neden olduğu için Osmanlı Devleti gibi çok uluslu imparatorlukları olumsuz etkilemiştir. 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bu sorunlarla karşı karşıya kalan Osmanlı yöneticileri azınlıkların ihtiyaçlarına cevap verecek reformları gerçekleştirmeye yönelmişlerdir. Tanzimat ve Islahat Fermanı gibi reformların böylesi bir düşüncenin ürünü olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bununla birlikte II. Mahmut döneminden itibaren Avrupa'ya gönderilen öğrenci ve aydınlar Batının siyasal ve düşünsel hayatından etkilenmiş, bu grubun fikirleri Osmanlı modernleşme hareketlerini bir adım daha ileriye taşımıştır. Özgürlük, adalet, eşitlik gibi kavramlar Osmanlı fikir hayatında tartışılmaya ve yer edinmeye başlamıştır. Genç Osmanlılar hareketi bu fikirlerin daha sistematik bir şekilde temsil edildiği bir aydın zümre ortaya çıkarmıştır. Nihayetinde bu grubun da etkisiyle meşrutiyetin ilanına giden süreç başlamıştır. Dolayısıyla Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı fikirlerin, Osmanlı siyasal ve düşünsel hayatı üzerinde derin etkileri olduğunu, 19. yüzyıl Osmanlı siyasi ve fikri yaşamının gelişim ve değişiminde belirleyici bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

Akşin, S. (1994). Fransız İhtilalinin II. Meşrutiyet öncesi Osmanlı Devleti üzerindeki etkileri üzerine bazı görüşler. 49 (3), 23-29.

Aktel, M. (1998). Tanzimat Fermanı'nın toplumsal yansıması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 3, 177-184.

Arslan, A. (2013). Fransız Devrimi ve 1789 insan hakları bildirisi. *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları (Birlikler 4)*. 4, 7-27.

Erdoğan Coşkun, A. (2010). Tanzimat döneminde yurtdışına öğrenci gönderme olgusu ve Osmanlı modernleşmesine etkisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*. 3 (20), 121-151.

Erol, S. (2019). İstanbul'dan Paris'e gönderilen ilk Osmanlı talebelerinden Edhem Efendi'nin eğitim hayatı. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*. 3 (1), 53-69.

İlhan, S. (2001). *Türk devrimi ve Türk dünyası*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Karaman, M. A. (2018). Fransız İhtilali'nin Osmanlı İmparatorluğu'na etkileri. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 44, 62-79.

Kurtaran, U. (2011). Osmanlı İmparatorluğu'nda millet sistemi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 8, 57-71.

Lutfi, A. (1999). *Vakanüvis Ahmet Lutfi Efendi tarihi*. Haz. Ahmet Hezarfan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Malara, C. E. (2018). *Tanzimat reformları ve İtalyanlar (1838-1876)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Mardin, Ş. (1983). *Jön Türklerin siyasi fikirleri (1895-1908)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mardin, Ş. (1989). Fransız devriminin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki etkisi. Çev. Kemal Berkarda. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 10 (1-3), 58-76.

Örenç, A. F. (tarihsiz). *Osmanlı tarihi (1789-1908)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.

Özdemir, Y. , Çiydem, E. ve Aktaş, E. (2014). Tanzimat Fermanı'nın arka planı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 22 (1), 321-338.

Sencer, M. (1984). Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat sonrası siyasal ve yönetsel gelişmeler. *Amme İdaresi Dergisi*. 17 (3), 46-71.

Soysal, İ. (1999). *Fransız İhtilali ve Türk-Fransız diplomasi münasebetleri (1789-1802)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Şişman, A. (2004). *Tanzimat döneminde Fransa'ya gönderilen Osmanlı öğrencileri: 1839-1876*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Türköne, M. (1991). *Siyasi ideoloji olarak İslamcılığın doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınları.